

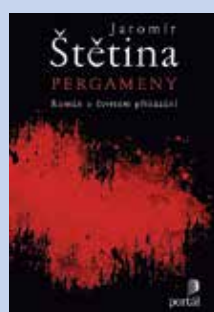
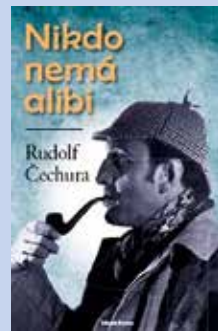
Letem knižním světem

Prázdniny na krku a s nimi sladké nicnedělání, respektive možnost se oddat tomu nejmilejšímu, co máme rádi. I když dnes lidé častěji tráví hodiny s internetem a počítačem vůbec, přece jen knihy zajišťují trvalejší potěšení. Přináší nám totiž možnost být nejen svědkem, ale i účastníkem lidských příběhů. Je zvláštní, že i čtenáři, kteří mají rádi anglické autorky, jichž se urodilo právě ve viktoriánské Anglii několik, si teď mohou poprvé přečíst trojdílný román **Elizabeth Gaskellové *Sever a Jih*** (přeložila Jana Srbová). Je s podivem, že právě tahle vypravěčka, blízká přítelkyně sester Brontëových, zůstala mimo zájem českých nakladatelů. Takže Nakladatelství Čas a Josef „Pepson“ Snětivý mohl toto opomenutí odstranit a připravit nám pěkný dárek, když vydal tento román Elizabeth Gaskellové (1810–1865). Vypravěčské umění autorky si všímá nejen duší lidí, ale také společenských dějů, které nekončí u vdavek, a všímá si také kontrastu mezi bohatými továrníky, jako je John Thornton, a chudými, které tu reprezentují dělníci, i chudá pastorka dcera Margaret Haleová. Její pozitivní a naprosto idealistický pohled na jednotlivce a společnost pak oba ty protipóly přivede k sobě, takže proti realitě všeho dobře dopadne, nejen spojením Margaret s bohatým Johnem (je trochu na pováženou, že jejich role se promění, z bohatého továrníka se stane zkrachovalý podnikatel a z chudé dívky bohatá dědička), ale laskavý tón autorčina vyprávění nás ukoľebá, takže přijmeme takové dobré osudové řízení. Jistě se najdou mnozí, kdo Elizabeth Gaskellové vytýkají takovou romantickou zápletku, jako by nepatřila do skutečného života. Devatenácté století si to ale mohlo dovolit! Jak jinak by autorka provedla svou hrdinku úzkou stezkou, kterou společnost tehdy ženě poskytovala? A je nepochybné, že tu šlo také o ženskou emancipaci, která se ovšem neprojevovala vzpourou, ale jemným uměním, jak zacházet s ženskými půvaby a vlohami. Snad si řekneme, že se tu nic moc neděje, ovšem velmi mnoho Margaret sní, přemýšlí, pro ni není nejjednodušší čin, ale prožitek. Určitě bychom měli získat zase takovou niternou potřebu nahlédnout do sebe!

Knihu dvou detektivních povídek **Rudolfa Čechury *Nikdo nemá alibi*** a ***Dobře časovaná vražda*** (vydala Mladá fronta) si přečteme s opravdovým potěšením. Jsou to sice česky napsané, ale jinak naprosto jasné anglické detektivky. Počínaje dvojicí detektivů, kteří, světe div se, se jmenují Holmes a dr. Watson. Jen Watson je ovšem pravověrný Angličan. Kromě hlavních soukromých detektivů, z nichž Watson je mnohem nápaditější v dedukci nejruznějších drobností, takže v chytrosti hraje prim, je také důležité, kde se ty příběhy odehrávají. První v Londýně – a je důležitá přesná znalost

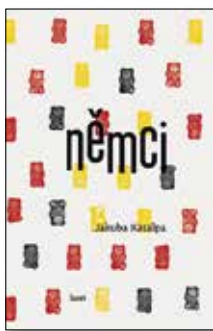
londýnského místopisu, vzdáleností a stanic metra, neboť se tu už nejezdí drožkou, jako kdysi za časů Arthura Conana Doylea. Bylo asi pro pana Čechuru příjemné projíždět se po Londýně kvůli takovým konkrétním důležitým věcem. Tady bych připomněla poznámku samotného autora: „Tento příběh, který se odehrává v Londýně v říjnu 1965, je samozřejmě vymyšlený. Ale k jeho konstrukci jsem použil dvou událostí, které se skutečně staly.“ Jednou z nich byl skutečný závod dvou novinářů z Trafalgar Square k paláci Earl's Court a druhou velká vlaková loupež, kdy se opravdu v telefonní budce našel balíček s padesáti tisíci librami šterlinků. Jsme alespoň svědky toho, jak novinová zpráva může spisovatele podnítit k příběhu, který si může pozměnit podle zákonů detektivního žánru. A co je zvlášť na této půvabné knížce cenné – že je napsaná s nefalšovaným smyslem pro humor, který ovládá sám autor, jak konečně víme z jiných jeho knih a hlavně z Maxipsa Fika.

Dávno už jsem nečetla něco tak napínavého, jako je kapitola *Ryjeme drážku v zemi* v knize **Jaromíra Štětiny *Pergameny*** s podtitulem *Román o čtvrtém přikázání* (vydal Portál). Jaromír Štětina je známý jako novinář a spisovatel, ale že byl geolog, to jsem se dozvěděla nejen z této knihy, ale hlavně ze slovníku, který ho charakterizuje jako novináře, spisovatele a cestovatele. Vystudoval ovšem Vysokou školu ekonomickou a geologii na Přírodovědecké fakultě UK a patnáct let pracoval jako geolog v podniku Geoindustria. Vedl výpravy přírodovědecké, novinářské i filmářské, především do Asie, po roce 1989 byl zpravodajem Lidových novin a v roce 1993 založil a vedl Nadaci Lidových novin, krátce byl jejich šéfredaktorem a od roku 1994 byl zpravodajem České televize v Moskvě. Napsal cestopisy *S Matyldou po Indu*, *Studna pro Mandru*, *Od pramenů k oceánu*, *Expedice Ob*. Byl také dokumentárním filmářem, a teď tedy vycházejí jeho výborné *Pergameny*. Pavla Hájková s ním napsala knihu rozhovorů pod názvem *Jaromír Štětina – Brutalita moci* (vyšlo také v Portálu). O *Pergamenech* napsala Olga Sommerová, že jeho román čteme s rozechvěním, protože je to „symfonie osobních příběhů ztroskotanců, jejichž soukromá dramata, jejich malé dějiny, jsou poznamenány velkými a krutými dějinami 20. století.“ Málo je dnes lidí, kteří tak nekompromisně bojují o spravedlnost a umějí o tom napsat. MILENA NYKLOVÁ

Němci

Spisovatelka **Jakuba Katalpa** (1979; vl. jm. Tereza Jandová) doposud vydala dvě knihy (*Je hlína k snědku? a Hořké moře*); její novým počinem je román s lakonickým názvem ***Němci***. S *Němci*, německou kulturou a němečtím se v literatuře začínáme vypořádávat až nyní, velmi pomalu, a stále je to vypořádávání bolestivé. Historická příslušnost k německému kulturnímu okruhu byla Čechům vždy knedlíkem v krku, rozhodně ji nepovažovali za přínos. Když se navíc přidá období protektorátu a druhá světová válka, je důvod k jejímu odmítání ještě pádnější. Proto když se objeví knihy, které přináší jiný úhel pohledu a ty méně zjevné, nechtěné a nepřijemné pravdy, je to vždy záslužná práce. Takovou knihou jsou i *Němci*. Na obálce sice mají obrázky roztomilých želatinových medvídků, ale místo sladkosti příběh provází jen hořkost. *Němci* jsou románem mimořádně nápaditým a drsným, v něčem přímo zolovsky naturalistickým. Jakkoli jde o realistický román, je možné příběh německé učitelky Kláry Kolmanové, která je jeho hlavní hrdinkou, chápat i jako metaforu, jako obraz vzestupu a pádu, obraz ideálů a úpadku, a to vše na pozadí banálnosti všedního života, který se pod vlivem vnějších okolností stává karikaturou sebe sama a nakonec upadá v zapomnění. Knihu je navzdory širšímu členění možno pomyslně rozdělit na dvě

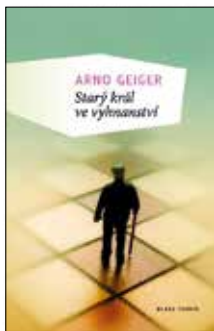
části. Na dobu předtím a potom, na město a vesnici, na říši a Sudety, na dobu předválečnou a válečnou, na dobu, kdy se věřilo, a na dobu, kdy se už nedoufalo. Všechno i tady však souvisí se vším. Katalpa zobrazuje vzestup i pád prostřednictvím drobnokreseb, ve skecích obyčejných životů, kde je historický okamžik jen banální událostí, která se děje náhodou a která nemá v životě postav žádné místo. Aspoň do té doby, než jej začne ovlivňovat. Křišťálová noc, požár říšského sněmu, pálení knih zakázaných autorů, plakáty na židovských obchodech, všechno se děje jen tak mimochodem, tak jako vždycky, stejně jako se pak stejně umírá. Zatímco město září pochodněmi a je krajinou vzestupu, Sudety jsou symbolem úpadku, krajinou tragickou a osudovou. Nejen proto, že vždy to byly hory, kde se sotva přežívalo. Žili tu právě zejména Němci. Němec v Sudetech byl však Němec druhé kategorie, jak ve své knize upozorňuje Katalpa. Nebyl Němcem z říše. Klára jako učitelka odchází během války na umístěnku právě do Sudet, do malé vesničky Rzy na Opavsku. Chce učit, ale doma v říši jsou místa jen v továrnách na výbušniny. Vesničané jí jako „té lepší Němce“ nejprve nedůvěřují a odmítají ji, ale později se s její přítomností smíří. Jsou však už 40. léta; Klára skončí jako milénka místního rasa, se kterým ji však spojuje jen sex. Další aspoň částečně spřízněnou duší je její kolega Fuchs ze školy, který má však svých problémů dost. S postupem války se hroutí ideály, mizí očekávání, která snad v Sudetech nikdy ani nebyla. Klára zůstává ve vesnici neschopná odejít a v tomto bodě něčím připomíná Hájkovku Hanku z románu *Rybí krev*. Neschopností opustit místo, které

už jí jen tím, že na něm setrvává, ubližuje. Konec války jako kdyby si žádal i konec lidí – těhotná Klára se chce konečně vrátit do Německa, ale vše se komplikuje a její syn zůstává v Čechách. Ten je také důvodem druhé linie románu, která se týká pátrání jeho dcery po německé babičce, po důvodech, proč ji otec nenáviděl. Co zbude po člověku, je nakonec vzdychky jen cizí a zkršený úhel pohledu druhých. Ani jeho dekonstrukce nemusí odhalit všechno. A stejně je to i s historií.

SOŇA FRAŇKOVÁ

Starý král ve vyhnanství

Rakouský spisovatel **Arno Geiger** (1968) vypráví ve svém autobiografickém románu **Starý král ve vyhnanství** (přeložil Tomáš Dimter, vydala Mladá fronta) příběh svého otce, který trpěl Alzheimerovou chorobou. Autor o tom vypráví bez sentimentu a melodramatičnosti, otevřeně i s humorem, aniž by ale zastíral, jak hrozná je to nemoc a jak těžké je pro pacientovy blízké vyrovnat se s ní. Svého otce přirovnává Geiger ke starému králi, který najednou bezradně a neúnavně bloudí jako ve vyhnanství. Syn musí přejít most do otcova světa, protože otec do synova světa už nemůže. Otec ztrácí paměť i další schopnosti, narůstá jeho strach; ale současně dokáže ohromit myšlenkami či postřehy, které stojí za zaznamenání, jak si autor uvědomuje, např.: „Život není ani bez problémů snazší.“ Trýznivý je zejména dojem, že člověk při této nemoci není doma: „Vysvětluji si to tak, že demencí postižený člověk ztratil v důsledku své vnitřní rozervanosti pocit bezpečí a touží po místě, kde to bezpečí bude moci znovu zažít.“ Autor také upozorňuje, jak nesmyslné je říkat, že lidé trpící demencí jsou jako malé děti: „Neboť dospělý člověk se sotva může vyvinout zpátky v dítě, jelikož k podstatě dítěte patří, že se vyvíjí dopředu. Děti získávají schopnosti, dementní lidé schopnosti ztrácejí. Život s dětmi bývá smysl pro pokrok, život s dementními lidmi bývá smysl pro ztrátu.“ Geiger se však nezabývá výlučně jen otcovou nemocí, ale také rodinnou historií či vztahem mezi svým otcem a matkou. Syn s otcem zápasí, ale i rozmlouvá, stará se o něj – střídavě se sourozenci a pečovatelnými – a snaží se neztratit trpělivost. Otec i přes postupující nemoc neztrácí vtip a šarm a ve světlejších momentech je si se synem možná blíží, než když byl zdravý a plný sil. Autor píše o tom, že není lehké žít takový život až do posledních chvil, ale že je to možné. Čtenáři pak přináší útěchu.

1913 – Léto jednoho století

Německý spisovatel **Florian Illies** (1971) napsal pozoruhodnou knihu **1913 – Léto jednoho století** (přeložil Tomáš Dimter, vydal Host), zároveň těžko zařaditelnou: stojí kdesi na pomezí eseje, literatury faktu, románu, panoramatického pohledu na jeden rok či monografie z kulturních dějin středoevropského prostoru s přesahy mimo tento rámeček; chvílemi četba připomíná povídku či naopak strohý záznam, nebo zase „výpisky z četby“. Ale není vlastně potřeba nijak definovat žánr knihy, neboť je především originální a také čtivá, nabitá zajímavými informacemi někdy dobře, jindy méně známými, často i objevnými, především však souvislostmi, které stojí za prozkoumání. Mezi hlavními „postavami“ knihy nacházíme osobnosti jako jsou Franz Kafka, Rainer Maria Rilke, Karl Kraus, Sidonie Nádherná, Thomas Mann, Oskar Kokoschka, Alma Mahlerová, Marcel Proust, James Joyce, Sigmund Freud, Adolf Loos, Gottfried Benn, Else Lasker-Schülerová, Georg Trakl či Robert Musil. Mihně se tu ale i Josef Stalin nebo Adolf Hitler, jejichž letmé setkání v parku zámku Schönbrunn si autor představuje, neboť oba pobývali ve stejné době ve Vídni. Měsíc po měsíci Illies sleduje jeden rok před sto lety, důležitý pro modernu. Rok, kdy Kafka píše milostné dopisy Felici Bauerové, kdy Kokoschka miluje Almu Mahlerovou a maluje *Větrnou nevěstu*, kdy se milují Gottfried Benn a Else Lasker-Schülerová a kdy se zamilují Karl Kraus a Sidonie Nádherná. Rok, kdy svůj první román dopsala a vydala Virginia Woolfová. Rok, kdy se střetli Freud a Jung, kdy Marcel Duchamp vytvořil svůj první *ready made*, kdy Joyce skicuje *Odyseu*, Musil začíná psát *Muže bez vlastností* a Oswald Spengler *Zánik Západu*. Rok, kdy vychází první díl *Hledání ztraceného času* a knižně i Mannova *Smrt v Benátkách*; a Thomas Mann už začíná psát *Kouzelný vrch* a jeho bratr Heinrich

pracuje na *Poddaném*. Hitler maluje své akvarely a z Vídně odjíždí do Mnichova; a Stalin pobývá krátce ve Vídni pod dalším cizím jménem. Staříčků císař František Josef se schází s Kateřinou Schratovou a následník trůnu František Ferdinand netrpělivě čeká, až se bude moci ujmout vlády a netuší, že už k tomu následkem atentátu nikdy nedojde. Je to také rok hudebních skandálů Arnolda Schönberga či Igora Stravinského – na bouřlivé pařížské premiéře jeho baletu *Svěcení jara* nechyběli v publiku Debussy, Ravel, Duchamp ani Coco Chanel, která se pak stane skladatelovou milenkou. Kubisté Picasso a Braque dál rozvíjejí své převratné umění, zatímco Gertrude Steinová začne bydlet se svou milenkou Alicí Toklasovou. Spengler i Kafka mají „strach z ženských – jakmile se svléknou“, zatímco Egon Schiele z nich strach nemá vůbec a bezostyšně je nahé kreslí a maluje. Nemocí doby je neurastení – trpí jí zvláště Musil, jehož nebaví práce v knihovně, takže je nemocný a píše, mj. i deník, kam si pečlivě zaznamenává i pohlavní styk s manželkou. Thomas Mann se bojí, že se prozradí jeho homosexuální sklony, začíná stavět rodinnou vilu v Mnichově a dál žije svým přísným denním řádem, takže autor knihy může ironicky konstatovat: „Světová literatura je tedy pouze otázkou přesného plánování.“ Sochařka Camille Claudelová, kdysi zamilovaná do Augusta Rodina, je toho roku na třicet let – až do své smrti – internována v psychiatrické léčebně. V únoru se ve Vídni poprvé setkávají Stalin a Trockij; a ve stejné době se v Barceloně narodí muž, který později Trockého zavraždí na Stalinův příkaz. . . Illies svádí dohromady náhody osudové i nevýznamné, události světodějně i malicherné. Knihou se např. vine i osud v té době ukradené *Mony Lis* – v prosinci se konečně najde a stane se z ní nejslavnější obraz světa: „Louvre opustila jako malba, nyní se vracela zpět jako mystérium.“ Text je napsán s lehkostí i spádem, vskutku brilantně. Illies se pochopitelně soustředí hlavně na středoevropský a německojazyčný prostor, ale ne výlučně. Podařilo se mu nebývale oživit klíčové kulturní a duchovní události jednoho roku, které ovlivnily celé 20. století.

Autobiografie Marca Chagalla

Zatímco tři autobiografické texty Belly Chagallové, první manželky jednoho z nejslavnějších a nejoblíbenějších malířů 20. století **Marca Chagalla** (1887–1985), u nás vyšly už v roce 2000 (v knize *Hořící světla*), Chagalova vlastní autobiografie **Ma vie – Můj život** vyšla až letos (přeložil Jakub Volný, vydala Metafora). Chagall knihu napsal rusky v roce 1922, tedy v pětácti letech, v době, kdy definitivně opustil Rusko a usadil se ve Francii. Do francouzštiny knihu přeložila Bella Chagallová; poprvé vyšla v roce 1931. Chagall knihu doplnil roztomilými ilustracemi. České vydání obsahuje také zajímavý doslov Václava Vokolky, který upozorňuje na literární kvalitu knihy: „Jsou mimořádné. Nejedná se totiž o deníkové záznamy ani o jejich pozdější rekonstrukce. *Ma vie* je literárním dílem. Ohňostroj metafor a jiskření uvnitř textu lze přirovnat třeba k metodě Andreje Bělého a jeho geniální autobiografické próze *Koťa Letajev*. . .“ Chagallův text je průzračný, ladný, jakoby vzdušný a lehký, byť vypráví i o věcech závažných; je také zábavný, plný historek i okouzlení rodným litevským Vitebskem, Petrohradem, Moskvou, později Paříží, malováním, Bellou, životem vůbec. Chagalla ovlivnilo rodné židovské ghetto, náboženské obřady a zákony, hrůzy z pogromů i chudoba. Není divu, že se pak Chagall ve svých obrazech a kresbách nechal unášet svojí jedinečnou fantazií a smyslem pro barevnost. Že jsou to obrazy, o kterých básník Apollinaire říkal, že jsou nadpřirozené, plné snových vizí, žertu a nostalgie. Chagall toužil malovat už od dětství, ale nejprve se učil fotografem. Pak nastoupil na malířskou školu a odešel do Petrohradu. V roce 1910 odjel do Paříže, v roce 1914 se vrátil do Ruska a nadchnul se pro revoluci. Po vystřízlivění a bídě, kterou prožil po revoluci v roce 1917, Rusko opustil. Na konci své knihy píše: „Rusko mě nepotřebuje, ani to carské, ani sovětské. Jsem pro ně příliš nesrozumitelný. Cizí.“ Přesto končí s nadějí: „Evropa mě možná bude milovat a s ní, snad, i mé Rusko.“ Rusko Chagall miloval. A že ho bude milovat nejen Evropa, ale celý svět, v tom se nemýlil. Když knihu dopsal, měl před sebou ještě třišedesát let života! *Můj život* je kniha čtivá, radostná i bolestivá, kouzelná i zasněná. Jak píše Václav Vokolek: „Chagalova autobiografie není básnivou informací o jeho mládí, o začátcích jeho díla, ale je doslova klíčem k jeho poetice, která je nadčasová. Je klíčem k otevření zázračného světa, ale ne ráje, který byl nejen Chagallův, ale i těch, kdo milují jeho obrazy.“

MILAN ŠILHAN